

Droga od rodów do narodu

Kształtowanie się nowoczesnego narodu polskiego
w „Panu Tadeuszu”.

Rozwarstwienie stanu szlacheckiego

Magnateria – Stolnik Horeszko

Arystokracja - Hrabia

Szlachta średniozamożna ziemiańska –
Sędzia Soplica, Podkomorzy

Urzędnicza – Rejent, Asesor

Szlachta zubożała (służalcza) – Wojski,
Protazy, Gerwazy

Szlachta zaściankowa - Dobrzyńscy

Rola przymiotnika „ostatni”

- Ostatni z Horeszków - Hrabia – narrator podkreśla zmierzch rodu w efekcie dramatycznych losów.
- Ostatni Woźny Trybunału - Protazy Brzuchalski – jak książeczkę do nabożeństwa ogląda spis spraw rozstrzyganych przez trybunał, wspomnienia licznych spraw i ciągłego uciszania stron w sądzie wskazują na negatywne cechy szlachty.
- Ostatni Klucznik Horeszkowa - Gerwazy Rębajło – senne wizje nieustannej wojny, zajazdu, wizerunek mściciela ze straszliwym rapierem i podpalacza motywowanego chęcią zemsty podkreślają mroczną stronę osobowości sługi Horeszków.
- Ostatni zajazd – dramatyczny obraz uwięzionych Sopliców, a potem drastyczny widok trupów Moskali, zakrwawionego miecza Gerwazego i rozbitych mózgów, kontrastują z komiczną sceną plądrowania kuchni i powalonej sernicy, na szczęście w obliczu powszechnej zgody szlachty zajazd, będący przejawem anarchii i prywaty, odchodzi w przeszłość.
- Ostani co tak poloneza wodzi - Podkomorzy – z jednej strony prawdziwy wodzirej i strażnik tradycji, potrafiący poprzez figury poloneza prowadzić bez słów dialog z partnerką, z drugiej – duma i złość na twarzy oraz prawica na rękojeści szabli przypominają groźne oblicze szlachcica.

Powtarzanie epitetu „ostatni” ukazuje żal Mickiewicza za przemijającym światem szlacheckim i ulgę wynikającą ze zmierzchu pieniactwa, samowoli i gwałtowności sarmackiej Polski.

Przemiana szlachty

Przed bitwą z Moskalami:

- arogancja wobec chłopów,
- przekonanie o ich przyzwyczajeniu do zniewolenia, wykorzystywania
- apologia swobód szlacheckich, złotej wolności przynależnej w sposób naturalny
- aproba równości braci szlacheckiej niezależnie od statusu majątkowego
- urażona duma szlachciców zmuszanych do urzędowego potwierdzania tytułów
- przywiązywanie wagi do różnicowania wynikającego z genezy tytułów: dystansowanie się arystokratów (kniaziów) od byłych chłopów czy przechrztów, którym nadano tytuły;
- pycha kniaziów, chlubienie się herbami, wynoszenie ponad innych
- odwoływanie się do historyków potwierdzających w kronikach historie rodów
- poczucie honoru rodowego Sędziego, chęć zdobycia zasług choćby irracjonalnymi czynami
- niechęć do zgody z przedstawicielem Horeszków, żądanie przeprosin
- pieniactwo, skłonność do kłótni;
- bezkarność (Soplica nie został ukarany za morderstwo);
- nie bardzo wykształcona (Sędzia niechętny studiom Tadeusza, nie rozumiał mowy Hrabiego o gotyckiej architekturze zamku);
- niechęć do jakichkolwiek nowinek;
- szerzący się kosmopolityzm (Hrabia).

Przemiana w czasie bitwy z Moskalami:

- gotowość do poświęcenia życia,
- identyfikowanie się z całą bracią szlachecką bez względu na ród i wcześniejsze konflikty;
- patriotyzm,
- przywiązanie do tradycji,
- umiejętność przebaczenia,
- solidarność w obliczu zagrożenia bytu narodowego,
- waleczność, odwaga.
- zjednoczenie się szlachty w obliczu wroga zewnętrznego – Moskali, zagrożenie bytu narodowego czynnikiem integrującym Polaków.

Szlachta to główny, zbiorowy bohater „Pana Tadeusza”. Mickiewicz opisywał ją z sentymentem, tworząc niemal sielankowy obraz, ale potrafił też zdobyć się na obiektywizm, ukazując zarówno wady jak i zalety szlachty. Wady jednak przedstawione są z dużym humorem i zamienione w śmieszności. Pod wpływem zagrożenia ze strony zewnętrznego wroga szlachta zmienia się, staje się nowoczesnym narodem zdolnym do wspólnej walki w celu odzyskania niepodległości.